

Рекомендации международных организаций по модернизации депозитарной деятельности // Журнал «Рынок ценных бумаг» 2006г. – № 1 (35).

Список сносок:

1. REGULATION (EU) No 1095/2010 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Securities and Markets Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/77/EC// L 331/84 EN Official Journal of the European Union 15.12.2010.

2. Международная организация регуляторов рынка ценных бумаг (International Organization of Securities Commissions), далее — IOSCO.

3. Меньшикова А. Регулирование рынка ценных бумаг в ЕС - возможность использования подходов // Журнал Рынок ценных бумаг № 5, Май 2009 год

4. Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC, OJ L 145, 30.4.2004. P.

5. Майзенберг Ф., Гусева М., Рекомендации международных организаций по модернизации депозитарной деятельности // РЦБ. – 2006. – № 1 (35).

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

П. ЧЕБЕРЯК,
суддя Господарського суду м. Києва, магістр права

SUMMARY

The criminalistics aspects of economic crimes which are accomplished systematic open up in the article, including within the limits of legal economic activity.

В статье раскрываются криминалистические аспекты экономических преступлений, которые совершаются систематически, в том числе в пределах легальной хозяйственной деятельности.

Постановка проблеми. Криміногенна ситуація в Україні залишається складною і напруженою і це впливає не лише з показників статистики, а й з конкретних фактів, що характеризують як кількісні, так і якісні аспекти цієї обстановки, свідчать про тенденції її розвитку, підкреслюють гостроту і загрозу, яку вона несе нашому суспільству, кожному законослухняному громадянину. Такими тенденціями є: інтеграція злочинних елементів, їх об'єднання у кримінальні угруповання різного рівню організованості й розвитку, підвищення ступеню організованої злочинності, проникнення злочинних формувань у різні сфери економіки, виникнення транснаціональних зв'язків між кримінальними угрупованнями з корумпованими чиновниками державного апарату і, що особливо небезпечно, із співробітниками правоохоронних відомств. Переважну більшість економічних злочинів в Україні здійснюють представники середньої та вищої ланки. Про це свідчать дані PricewaterhouseCoopers з Всесвітнього огляду економічних злочинів в 2011 році. Згідно з опитуванням, в Україні за 2011 рік 40 відсотків посадових економічних злочинів припало на вище керівництво, 40 відсотків – на керівників середньої ланки. Загалом від економічних злочинів фінансові збитки в Україні у 2011 році становлять 5 млн. 100 тисяч доларів США [1]. Незаконне привласнення майна є найбільш поширеною формою економічних злочинів в Україні (73% в 2011 році у порівнянні з 59% у 2009 році). Серед інших видів шахрайських дій основною проблемою для українських компаній є хабарництво та корупція (60%), маніпуляції з фінансовою звітністю (30%) та недобробовісна конкуренція (23%), яка стає зростаючою загрозою, враховуючи триразове збільшення кількості зареєстрованих випадків у порівнянні з 2009 роком.

Різка загострення проблеми боротьби, в числі інших, з економічною злочинністю ставить перед наукою криміналістикою і правозастосовчою практикою низку нових завдань. Розв'язання цих завдань

часто потребує нетрадиційних підходів, оскільки багато які з відомих раніше методик стали на цей час мало ефективними. Водночас основоположним залишається принцип боротьби із злочинністю, зокрема, й еконо-

мічною, дотримання якого надзвичайно важливе за будь-яких соціально-економічних умов та відносин. Це відомий принцип невідворотності покарання винних за вчинений злочин. В галузі економічних відносин цей принцип треба розглядати ширше – невідворотність за вчинене правопорушення взагалі, оскільки в діяльності суб'єктів господарювання переходить від адміністративних і цивільно-правових порушень до злочинів інколи досить умовні. Практична реалізація цього принципу передбачає безумовне виявлення, розкриття й розслідування кожного факту протиправних дій в сфері економіки. Завданням держави і її правоохоронних органів є створення системи захисту власності й економічних інтересів суб'єктів господарювання, а важливим елементом цієї системи є всебічне забезпечення діяльності з виявлення, розслідування й запобігання злочинів.

Якісні зміни у структурі економічної злочинності викликають необхідність пошуку нових рішень і активних заходів для вирішення проблем удосконалення діяльності правоохоронних органів з протидії економічній злочинності. Значне місце у вирішенні цих проблем займає криміналістика, соціальною функцією котрої є озброєння органів розслідування і правосуддя сучасними методами пошуку істини.

Злочинність як негативне соціальне явище притаманна будь-якому суспільству, починаючи з ранніх етапів становлення держави та права. В динаміці та структурному змісті злочинності спостерігаються певні процеси, що визначаються характером суспільно-політичних перетворень. Найбільш бурхливого розвитку злочинність набуває в періоди кардинальних змін в умовах соціальної трансфор-

мації суспільства. Не обминула такого періоду й Україна, що твердо стала на шлях незалежності та формує власні державні інститути.

Сьогодні фактично відбувається процес перетворення злочинності: певні її види відмирають, інші – послабляються, ще інші – виникають, а деякі набувають нового змісту. Спроби теоретичної розробки моделі злочинності в сучасних умовах в різних країнах світу призвели до таких висновків: по-перше, злочинність набула організованого характеру, що означає, що традиційна злочинна діяльність насильницької спрямованості здійснюється злочинними групами й угрупованнями, які базуються на розподілі праці і які займаються нею як промислом; по-друге, основною сферою злочинної діяльності стає економіка; по-третє, все більш розповсюдженими стають злочини, що скоюються не традиційними кримінальними способами, а з використанням економічних методів. Перша із вказаних особливостей сучасної злочинності вже отримала своє визначення і в теорії, і на практиці в такому понятті як організована злочинність. Для характеристики другої та третьої особливостей сучасної злочинності було визначено поняття економічна злочинність.

Організована та професійна злочинність починає домінувати у кримінальному середовищі. І це далеко не випадково. Після переходу від планової, суворо регульованої державою економіки до ринкових відносин і з появою приватної власності в злочинній діяльності спостерігається неабиякий сплеск, котрий відчувається практично в усіх галузях суспільних відносин. Організовані злочинні угруповання здійснюють не безуспішні спроби підкорити своїм ін-

тересам усі стратегічно важливі компоненти життя суспільства й держави. Значні побоювання викликає той факт, що найбільше сприятливим полем діяльності організованих злочинних груп стала сфера економіки.

Своєрідний феномен злочинності в господарській сфері полягає в тому, що поряд з традиційними формами, які збереглися з часів адміністративно-командної системи, наприклад, розкрадання, зловживання службовим становищем, хабарництво, ухилення від податків та ін., водночас виникають нові, надзвичайно небезпечні види економічних злочинів, такі як легалізація коштів та майна, здобутих злочинним шляхом, фіктивне підприємництво, фіктивне банкрутство, ухилення від повернення виручки в іноземній валюті та інші, а також відбувається модифікація відомих способів вчинення злочинів, наприклад, розкрадання банківських коштів шляхом підроблення авізо, розкрадання грошей шляхом підроблення банківських пластикових карток, численні способи шахрайства з фінансовими ресурсами тощо. Особливо небезпечного характеру і великих розмірів набувають зловживання шляхом незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж, а також із злочинним використанням бухгалтерського обліку для приховування незаконних виробничо-фінансових операцій.

Багато які з процесів, що відбуваються сьогодні в економіці, вийшли за межі дій правового поля і не повною мірою регламентуються діючим законодавством. Це використовують суб'єкти господарювання в своїх інтересах на шкоду іншим суб'єктам. До сьогодні серед вчених і практиків існують по-

лярні точки зору на проблему впливу ринкової економіки на злочинність в сфері фінансово-господарської діяльності підприємств різних форм власності. Дехто вважає, що з появою приватної власності покращується контроль з боку власників, співвласників підприємств і це позитивно відбивається на зниженні економічної злочинності. На думку інших, гонитва за прибутками робить нерозбірливими шляхи їх досягнення суб'єктами господарювання. Обидва ці напрями мають серйозні підстави і потребують глибоких досліджень [2, с.11.].

До економічних злочинів відносять злочини, що вчиняються в економічній сфері і які мають в якості прямого мотиву економічну вигоду. Окрім того вважають, що економічна злочинність зазвичай носить тривалий характер, здійснюється систематично і вчиняється в межах легальної господарської діяльності [3, с.190]. До злочинів економічного характеру зазвичай відносять злочини проти власності, господарські та посадові злочини.

При характеристиці економічних злочинів виходять з того, що це систематично і тривало здійснюване під прикриттям легальної господарської діяльності протиправне діяння в економічній сфері. Проте ні методи, ні суб'єкти злочинних дій в даному контексті не розглядаються. Відповідно, в цьому випадку треба враховувати, що злочин може вчинятися як під загрозою застосування насилля по відношенню до суб'єктів господарювання з боку організованого злочинного угруповання, так і самим суб'єктом господарювання із корисливого умислу. В разі вчинення економічних злочинів завдається вплив на об'єкти економічної безпеки, якими може виступати держава в цілому, її економічна система,

суспільство з його інститутами та окрема особа, а також природні багатства країни.

Можна погодитися з нашими білоруськими колегами в тому, що суб'єктами економічних злочинів в сучасних умовах можуть бути: юридичні особи (підприємці, фірми, фонди та добродішні організації, державні підприємства і їх керівники, котрі здійснюють від імені підприємства господарські операції, співробітники державних організацій та установ); фізичні особи, що професійно виконують роботу економічного характеру; організовані злочинні співтовариства та групи; суб'єкти господарювання зарубіжних країн, громадські, урядові і неурядові організації та установи, спецслужби, державні органи, що вступають в економічні відносини. [4, с.166-167.]

На підприємствах різних форм власності в процесі господарської діяльності вчиняються різноманітні економічні злочини. Їх можуть вчиняти як навмисно, так і внаслідок невміння здійснювати виробничу, комерційну діяльність, внаслідок поганого знання законодавства, безвідповідальності і безгосподарності. Економічні злочини можуть вчиняти з корисливих спонукань або за іншими мотивами. Розповсюдженими видами корисливих мотивів є зловживання службовим становищем та наданими повноваженнями, свідоме викривлення звітності та завищення собівартості продукції для ухилення від оподаткування, обман ділових партнерів. У багатьох випадках економічні злочини вчиняють за участю працівників органів державної влади та управління, що значно підвищує небезпеку таких злочинів для суспільства.

Особливості порядку здійснення економічної діяльності визначаються специфікою від-

носин, що існують в певній сфері цивільних правовідносин. Не дивлячись на різноманіття таких відносин, всі вони підкоряються певним правилам, що є спільними для всіх учасників економічної діяльності. А тому, до економічних злочинів треба віднести злочини проти загального порядку здійснення економічної діяльності та злочини проти порядку здійснення діяльності у певних сферах економіки. Злочини цієї категорії вчиняються в процесі професійної діяльності управлінців – ділової еліти суспільства, їм притаманний висококваліфікований характер, складність, багатоепізодичність схем вчинення, використання ефективних засобів нейтралізації правового контролю.

Визнання об'єктивного характеру існування економічних злочинів потребує дуже ретельного, навіть прискіпливого підходу до їх аналізу, виявлення умов їх виникнення та поширення, оскільки саме таким чином можна визначити дійсні реальні причини даного злочину, а також здійснити розроблення системи обґрунтованих заходів щодо їх запобігання та поширення. Різноманітність економічних злочинів та способів їх вчинення зумовлює багаточисельні напрями та особливості діяльності правоохоронних органів. За всього їх різноманіття вони мають спільну основу, котра визначає та зумовлює й спільність підходів до їх виявлення, розкриття й розслідування. Це дає змогу фахівцям розробити відповідні методики з виявлення, припинення, розкриття й розслідування злочинів та їх профілактики.

Ми поділяємо погляди Н. Гаджиева стосовно наявності типових рис сучасних злочинів в сфері господарської діяльності, якими є те, що: вони вчиняються при виконанні службових

обов'язків і в зв'язку, за правилом, з професійною діяльністю як посадовими, так і не посадовими особами; вони пов'язані з виконанням виробничих операцій і з діяльністю інших працівників, а отже, формують певну інформацію; вони можуть вчинятися як навмисно, так і з необережності і обов'язково супроводжуються порушенням встановлених правил (статутів, нормативів), що регламентують конкретну сферу діяльності; злочинні дії за звичне вчиняються і маскуються з фіксацією певних процесів в документах або без складання документів, що залишає відповідні сліди; результатом економічного злочину є певна шкода у формі матеріальних втрат та збитків, погіршення фінансового стану підприємства, часто пов'язаного із зниженням якості його продукції; діяльність конкретних працівників, що вчиняють злочин, перевіряється відомчими та позавідомчими контролюючими органами, в матеріалах яких також можуть міститися ознаки злочинів; ці злочини найчастіше мають тривалий характер, здійснюються систематично, в межах господарської діяльності суб'єктів господарювання; у кожного економічного злочину утворюється сталий і своєрідний «почерк» [2, с.12]. Отже, спираючись на ці криміналістичні положення, можна розробляти загальну та окремі методики виявлення, розкриття та розслідування економічних злочинів, запобігання їх вчиненню.

Кожний окремих злочин є одиничним фактом прояву негативного суспільного явища, а саме – економічної злочинності. До цієї групи входять злочини, що передбачені кримінально-правовою кваліфікацією різних статей кримінального кодексу і навіть різними його розділами. Істотними ознаками, що дають

підстави для об'єднання таких злочинів у єдину криміналістичну групу є те, що в усіх випадках суб'єктами злочинів є працівники управлінських, виробничих, підприємницьких, комерційних та інших структур, що виконують свої виробничі та розпорядчі функції в галузі економіки. Злочини цієї категорії вчиняються суб'єктами економічної діяльності в зв'язку з виконанням професійних функцій. Такі злочини не згруповані вітчизняним законодавцем до одного розділу і не дано визначення поняття економічні злочини. Законодавча класифікація злочинів не завжди збігається з їх кримінально-правовою, криміналістичною, а також тією, що наводиться в науковій та навчальній літературі. Вироблення єдиних підходів до визначення економічних злочинів в їх кримінально-правовому та криміналістичному розумінні має важливе значення для правильної кваліфікації злочину та обрання криміналістичних засобів і методів виявлення й розслідування з врахуванням всіх особливостей.

Використані джерела:

1. Статистика по економічним злочинам керівників за 2011 рік. Код доступу: <http://svit24.net/economic/71-ekonomich/10570-statystyka-po-ekonomichnym>
2. Гаджиев Н. Современная экономическая преступность: экспертно-ревизионные аспекты / Н. Гаджиев // Российская юстиция. № 11, 1995. – С.11-13.
3. Пузиков В.В. О соотношении понятий экономическая и беловоротничковая преступность / В.В. Пузиков // Теоретическое и правовое обеспечение реформы в сфере борьбы с преступностью в республике Беларусь / Материалы международной

научно-практической конференции (Минск, 22-23 апреля 1999 г.). – Минск: «Право и экономика», 1999. – С.189-193.

4. Моисеенко Е.Г. Экономическая безопасность как основа комплексной оценки и системного противодействия экономической преступности // Теоретическое и правовое обеспечение реформы в сфере борьбы с преступностью в республике Беларусь / Материалы международной научно-практической конференции (Минск, 22-23 апреля 1999 г.). – Минск: «Право и экономика», 1999. – С.164-169.